

Sygn. akt V CZ 26/21

POSTANOWIENIE

Dnia 15 czerwca 2021 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Mariusz Łodko (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Marcin Łochowski

SSN Tomasz Szanciło

w sprawie z powództwa H. B.
przeciwko Bankowi S.A. z siedzibą w K.
o zapłatę,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym
w Izbie Cywilnej w dniu 15 czerwca 2021 r.,
zażalenia powoda na wyrok Sądu Okręgowego w Katowicach
z dnia 26 listopada 2020 r., sygn. akt IV Ca 848/19,

**uchyla zaskarżony wyrok, pozostawiając rozstrzygnięcie o
kosztach postępowania zażaleniowego w orzeczeniu kończącym
postępowanie w sprawie.**

UZASADNIENIE

H. B. pozwem wniesionym przeciwko Bankowi Spółce Akcyjnej w K. wniósł o zasądzenie od pozwanego kwoty 1 374,66 zł z odsetkami ustawowymi za opóźnienie od dnia wytoczenia powództwa, tytułem zwrotu nienależnego świadczenia pobranego przez pozwanego - w związku z nieważnością umowy kredytu łączącej strony, ewentualnie z tytułu zwrotu bezpodstawnego wzbogacenia - w związku z brakiem umocowania pozwanego do pobierania rat kredytu z rachunku bankowego prowadzonego na rzecz powoda. Ewentualnie, wniósł o zasądzenie od pozwanego na rzecz powoda kwoty 579,64 zł z odsetkami

ustawowymi za opóźnienie od dnia wytoczenia powództwa z tytułu zwrotu nienależnego świadczenia pobranego przez pozwanego - w związku z bezskutecznością abuzywnych klauzul indeksacyjnych zawartych w umowie kredytu łączącej strony. W ocenie powoda, bezskuteczność klauzul indeksacyjnych (art. 385¹ § 1 k.c.), zawartych w umowie kredytowej, skutkuje nieważnością umowy w całości. Na wypadek przyjęcia przez sąd, że mimo bezskuteczności klauzul indeksacyjnych, stwierdzenie nieważności umowy nie będzie uzasadnione, wskazał, że dochodzone roszczenie o zasądzenie kwoty 579,64 zł dotyczy różnicy sumy dwóch rat odsetkowych pobranych przez pozwanego w okresie od 14 listopada 2008 r. do 5 stycznia 2009 r. i sumy dwóch takich samych rat, obliczonych po wyeliminowaniu bezskutecznych klauzul indeksacyjnych.

Wyrokiem z 5 lutego 2019 r. Sąd Rejonowy Katowice-Zachód w Katowicach zasądził od pozwanego na rzecz powoda kwotę 1 374,66 zł z ustawowymi odsetkami za opóźnienie od 14 czerwca 2017 r. oraz rozstrzygnął o kosztach procesu. Sąd I instancji ustalił, że strony łączyła umowa kredytu mieszkaniowego budowlano-hipotecznego w złotych, indeksowanego kursem franka szwajcarskiego (CHF). Uznał, że o ile wprowadzona do umowy zasada waloryzacji kredytu względem waluty obcej nie miała abuzywnego charakteru, to wprowadzony do umowy mechanizm waloryzacji, oparty na dowolnie ustalonym kursie CHF, ma charakter niedozwolonego postanowienia umownego (art. 385¹ § 1 k.c.). Mechanizm waloryzacji oparty był bowiem o dowolnie ustalany kurs CHF i pozwany nie wykazał, że postanowienie umowy w tym zakresie było indywiduowanie uzgodnione z powodem. Sąd I instancji, uznał że nie ma możliwości wykonania umowy bez abuzywnych postanowień dotyczących miernika indeksacji walutowej, co skutkowało uznaniem umowy za nieważną w całości i zasądzeniem od pozwanego dochodzonego roszczenia w całości, na podstawie art. 405 k.c. w zw. z art. 410 § 1 k.c. Przedmiotem postępowania było żądanie zapłaty całej jednej raty w kwocie 1 374,66 zł i taka kwota została zasądzona od pozwanego.

Na skutek wniesionej przez pozwanego apelacji, Sąd Okręgowy w Katowicach, wyrokiem z 26 listopada 2020 r. uchylił zaskarżony wyrok i przekazał sprawę do ponownego rozpoznania Sądowi I instancji, pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania apelacyjnego. Sąd Okręgowy przyjął,

że apelacja pozwanego zasługiwała na uwzględnienie gdyż, że Sąd I instancji nie rozpoznał istoty sprawy. W ocenie Sądu II instancji, z uzasadnienia zaskarżonego wyroku wynika, że doszło do pominięcia faktu, że w pozwie zostały zawarte dwa odrębne żądania, tj. zgłoszone na pierwszym miejscu żądanie o zasądzenie kwoty 1 374,66 zł oraz zgłoszone jako ewentualne, a więc wyłącznie na wypadek nieuwzględnienia żądania podstawowego, żądanie zasądzenia kwoty 579,64 zł. Uzasadnienia obydwu tych żądań opierało się na różnych podstawach prawnych. Podstawą pierwszego było twierdzenie, że umowa kredytu jest w całości nieważna (art. 58 § 1 k.c.), jako sprzeczna z bezwzględnie obowiązującymi przepisami prawa (art. 69 ust. 1 Prawa Bankowego), a także jako naruszająca zasadę swobody umów (art. 353¹ k.c.). Podstawą żądania ewentualnego było twierdzenie, że konkretne postanowienia umowy kredytu stanowią niedozwolone postanowienia umowne w rozumieniu art. 385¹ § 1 k.c. i jako takie są dla powoda niewiążące, co jednocześnie - według powoda - pociąga za sobą niemożność jej wykonywania w pozostałej części i w konsekwencji jej nieważność. W tym przypadku powód dochodził więc kwoty 579,64 zł (różnicy między sumą dwóch rat odsetkowych pobranych przez pozwanego Bank za okres od 14 listopada 2008 r. do 5 stycznia 2009 r. a sumą dwóch raty odsetkowych wyliczonych bez mechanizmu indeksacji za ten sam okres), jako zwrotu (części) świadczenia nienależnego wobec wyeliminowania z umowy abuzywnych postanowień obejmujących mechanizm indeksacji.

W ocenie Sądu Okręgowego, orzekanie o żądaniu ewentualnym możliwe jest jedynie w wypadku nieuwzględnienia przez sąd żądania głównego, podczas gdy Sąd I instancji zignorował tak przyjętą konstrukcję pozwu, bowiem orzekł wyłącznie o żądaniu ewentualnym, bez orzeczenia co do żądania podstawowego. Takie rozstrzygnięcie narusza zasady orzekania w przypadku tego rodzaju kumulacji roszczeń i skutkowało uznaniem, że Sąd I instancji nie rozpoznał istoty sprawy w rozumieniu art. 386 § 4 k.p.c. Ponadto, zdaniem Sądu Okręgowego, Sąd Rejonowy, orzekając o żądaniu ewentualnym, uwzględnił je z naruszeniem art. 321 § 1 k.p.c., zasądzając kwotę 1 374,66 zł z żądania podstawowego, zamiast żądanej ewentualnie kwoty 579,64 zł.

Zażalenie od wyroku Sądu Okręgowego wniósł powód. Zarzucił naruszenie art. 386 § 4 k.p.c. w zw. z art. 187 § 1 pkt 1 i 2 k.p.c. w zw. z art. 321 § 1 k.p.c. oraz art. 385 k.p.c. poprzez ich niewłaściwe zastosowanie, polegające na przyjęciu, że wyrok Sądu I instancji, uwzględniający powództwo o zapłatę kwoty 1 374,66 zł, został błędnie zakwalifikowany jako nierozpoznanie istoty sprawy, co skutkowało wydaniem wyroku kasatoryjnego, pomimo braku ku temu podstaw.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Zakresem kognicji Sądu Najwyższego w postępowaniu zażaleniowym prowadzonym na podstawie art. 394¹ § 1¹ k.p.c. objęta jest wyłącznie ocena, czy wystąpiły wskazane przez sąd II instancji przesłanki wydania orzeczenia kasatoryjnego, którymi są: nieważność postępowania przed sądem I instancji, nierozpoznanie przez ten sąd istoty sprawy oraz sytuacja, gdy wydanie wyroku przez sąd II instancji wymagałoby przeprowadzenia postępowania dowodowego w całości. Zażalenie przewidziane w art. 394¹ § 1¹ k.p.c. jest skierowane wyłącznie przeciwko uchyleniu wyroku i przekazaniu sprawy do ponownego rozpoznania. Ocenie Sądu Najwyższego może być zatem poddany jedynie ewentualny błąd sądu odwoławczego przy kwalifikowaniu określonej sytuacji procesowej, jako odpowiadającej powołanej podstawie kasatoryjnego rozstrzygnięcia (zob. m.in. postanowienia Sądu Najwyższego: z 12 grudnia 2013 r., V CZ 75/13; z 7 listopada 2012 r., IV CZ 147/12; z 16 maja 2013 r., IV CZ 31/13 i z 21 czerwca 2013 r., I CZ 48/13).

Oceny, czy sąd I instancji rozpoznał istotę sprawy dokonuje się po przeanalizowaniu żądań pozwu i przepisów prawa materialnego stanowiących podstawę rozstrzygnięcia. W orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjmuje się jednolicie, że nierozpoznanie istoty sprawy jest kwalifikowane jako wadliwość rozstrzygnięcia, polegająca na wydaniu przez sąd I instancji orzeczenia, które nie odnosi się do tego, co było przedmiotem sprawy, bądź na zaniechaniu zbadania przez ten sąd materialnej podstawy żądania albo oceny merytorycznych zarzutów strony przy bezpodstawnym przyjęciu, że istnieje przesłanka materialnoprawna lub procesowa unicestwiająca roszczenie (zob. postanowienie Sądu Najwyższego

z 23 września 1998 r., II CKN 897/97; wyroki Sądu Najwyższego: z 12 lutego 2002 r., I CKN 486/00; z 12 listopada 2007 r., I PK 140/07).

Powszechnie przyjmowana jest w orzecznictwie i literaturze szczególna forma kumulacji roszczeń, sformułowanych w sposób ewentualny, gdy obok żądania głównego wysunięto w pozwie żądanie drugie - jako ewentualne, o którym sąd może orzec tylko wtedy, gdy uzna, że pierwsze żądanie jest niezasadne (uchwała Sądu Najwyższego z 18 października 2013 r., III CZP 58/13). Istnieją wówczas dwa różne roszczenia procesowe, o których sąd nie orzeka jednocześnie, ale kolejno, i to zależnie od tego, jak orzeknie o roszczeniu zgłoszonym w pozwie na pierwszym miejscu. Sąd rozpoznaje żądanie ewentualne i orzeka o nim tylko wówczas, gdy brak jest podstaw do uwzględnienia żądania zasadniczego. Nie można mówić o kumulacji roszczeń w sytuacji, gdy powód wskazuje różne podstawy prawne roszczenia dochodzonego w procesie, czy też gdy ze wskazanej w pozwie podstawy faktycznej żądania mogą wynikać różne podstawy materialnoprawne roszczenia.

Przekładając powyższe na realia niniejszej sprawy, należy wskazać, że mimo, że powód sformułował żądanie pozwu w taki sposób, że określił żądanie główne o zapłatę kwoty 1 374,66 zł oraz żądanie ewentualne o zapłatę kwoty 579,64 zł, to już uzasadnienie podstawy faktycznej tak określonego roszczenia wyznaczało zakres żądania pozwu oraz zakres związania Sądów obydwu instancji w tym zakresie. W ramach podstawy faktycznej powód powołał się na zawarcie umowy kredytu, powołał jej poszczególne postanowienia, fakt spełnienia świadczenia w ramach wykonania umowy oraz wezwania pozwanego do zwrotu nienależnie spełnionych świadczeń. Natomiast wskazanie podstawy prawnej nie należy do elementów konstrukcyjnych pozwu i nie jest wiążące, bowiem ocena prawna faktów przytoczonych dla uzasadnienia żądania należy do sądu orzekającego w sprawie. Nawet jeżeli strona powołała błędną podstawę prawną roszczenia, to sąd powinien dokonać prawidłowej subsumpcji, a więc w oparciu o podaną podstawę faktyczną, zastosować właściwe przepisy prawa.

Powód sformułował żądanie pieniężne, którego zakres wyznaczała kwota 1 374,66 zł, podnosząc nieważność dokonanej czynności prawnej, jako sprzecznej

z bezwzględnie obowiązującymi przepisami ustawy Prawo bankowe (art. 69 ust. 1) oraz naruszającej zasadę swobody umów (art. 353¹ § 1 k.c.), które zostało zdefiniowane przez Sąd Okręgowy za powodem jako roszczenie podstawowe. W petitum pozwu została wskazana również kwota 579,64 zł, która zakresowo mieści się w żądaniu zasądzenia kwoty głównej, a określona została jako żądanie ewentualne. Podstawą tak sformułowanego żądania, zarówno głównego, jak i ewentualnego, był ten sam stan faktyczny, tj.: zawarcie umowy kredytowej indeksowanej kursem waluty obcej oraz spełnienie w tym zakresie świadczenia na rzecz pozwanego. Różnica sprowadzała się jedynie do oceny prawnej i uznania umowy za nieważną, a w konsekwencji zasądzenia kwoty 1 374,66 zł jako całości świadczenia, lub uznania ją za ważną, ale pozbawioną indeksacji i zasądzenie kwoty 579,64 zł, stanowiącej część świadczenia, w ramach oceny tej samej umowy kredytowej. W takim wypadku, uchylenie wyroku Sądu I instancji celem wypowiedzenia się co do podstawy nieważności umowy z uwagi na jej sprzeczność z bezwzględnie obowiązującymi przepisami ustawy Prawo bankowe i naruszenie zasady swobody umów, odbyło się z naruszeniem art. 386 § 4 k.p.c. Wbrew stanowisku Sądu Okręgowego, Sąd I instancji rozpoznał istotę sprawy, bowiem uwzględniając żądanie główne, podzielił argumentację powoda o nieważności umowy w całości z powodu wyeliminowania z niej niedozwolonych postanowień opartych na wadliwym mechanizmie waloryzacji, z uwagi na dowolnie ustalany przez pozwanego kurs CHF i przyjmując, że wyeliminowanie bezskutecznych postanowień, czyni ją niemożliwą do wykonania. Zgodnie z art. 187 § 1 pkt 1 k.p.c. na powodzie spoczywał obowiązek dokładnego oznaczenia żądania, co powód wykonał, domagając się zasądzenia oznaczonej kwoty pieniężnej. Ponadto wywiązał się również z obowiązku wskazania okoliczności faktycznych uzasadniających żądanie pozwu (art. 187 § 1 pkt 2 k.p.c.). Natomiast ocena faktów przytoczonych w pozwie należy do sądu zgodnie z zasadą *iura novit curia*.

Żądanie pozwu wraz z przytoczoną przez powoda podstawą faktyczną wyznacza granice sprawy jako przedmiot procesu i dopuszczalne ramy rozpoznania i rozstrzygnięcia sądu. Znaczenie zasady związania sądu żądaniem pozwu podkreśla możliwość swobodnego kumulowania roszczeń przedstawianych

sądowi do rozstrzygnięcia, w tym także pozwala formułować je jako alternatywne lub ewentualne (art. 191 k.p.c.). Judykatura Sądu Najwyższego stoi na stanowisku, że żądanie ustalenia, iż powoda nie wiąże z pozwanym stosunek prawny mający mieć źródło w umowie, jest oczywiście innym rodzajowo żądaniem, niż zmierzające do ustalenia, że powoda wiąże z pozwanym stosunek prawny ukształtowany umową, którego treść trzeba jednak określić z pominięciem pewnych jej postanowień jako nieważnych albo bezskutecznych w stosunku do powoda (zob. np. wyrok Sądu Najwyższego z 11 grudnia 1998 r., II CKN 96/98). Brak tożsamości między tymi roszczeniami oraz to, że żądanie ustalenia bezskuteczności umowy lub nieważności pewnych tylko jej postanowień nie zawiera się w żądaniu ustalenia nieważności umowy, decyduje o różnicach między okolicznościami faktycznymi, których wystąpienie w świetle obowiązującego prawa uzasadnia stwierdzenie, że strony nie zawarły ważnie umowy, od tych okoliczności, których wystąpienie usprawiedliwia uznanie za nieważne tylko niektórych postanowień umowy lub stwierdzenie jej bezskuteczności. Istotniejsze jest jednak to, że orzeczenia, o których tu mowa, prowadzą do zupełnie różnych konsekwencji w sferze prawa materialnego, gdy chodzi o prawa i obowiązki spoczywające na stronach. Nieważność umowy zwalnia z konieczności jej wykonywania, lecz z tą oceną wiąże się obowiązek dokonania innego rodzaju rozliczeń niż te, które mają oparcie w umowie, której tylko niektóre postanowienia są nieważne lub bezskuteczne (uchwała Sądu Najwyższego z 15 września 2020 r., III CZP 87/19).

Wyżej przedstawione poglądy judykatury, odnoszące się do spraw, których przedmiotem jest żądanie ustalenia (art. 189 k.p.c.), nie mają zastosowania w rozpoznawanej sprawie, z uwagi na inne rodzajowo zgłoszone żądanie, które w pozwie zostało oznaczone jako zasądzenie od pozwanego oznaczonej kwoty pieniężnej, różnej w przypadku uznania umowy za nieważną w całości i przy przyjęciu bezskuteczności niektórych jej postanowień. W sprawach o świadczenie obowiązek sprecyzowania rodzaju i zakresu ochrony prawnej, której domaga się powód, oznacza wskazanie jakiego konkretnie zachowania pozwanego sąd ma nakazać w sentencji wyroku. W przypadku żądania zasądzenia świadczenia pieniężnego, jego wskazanie określa konkretna kwota pieniężna, a dopuszczalne ramy rozpoznania i rozstrzygnięcia sądu określa żądanie pozwu wraz

z przytoczoną podstawą faktyczną. Uznanie umowy za nieważną w całości i zasądzenie kwoty określonej w pozwie jako żądanie podstawowe, nawet przy niedostatecznych rozważaniach prawnych sądu I instancji, nie może być zakwalifikowane jako nierozpoznanie istoty sprawy przez Sąd Rejonowy w rozumieniu art. 386 § 4 k.p.c.

Według przyjętego w kodeksie postępowania cywilnego modelu apelacji pełnej, postępowanie przed sądem II instancji ma charakter merytoryczny i jest kontynuacją postępowania pierwszoinstancyjnego (art. 382 k.p.c.) (zob. m.in. uchwałę Sądu Najwyższego z 31 stycznia 2008 r., III CZP 49/07 oraz postanowienia Sądu Najwyższego: z 13 października 2017 r., I CZ 90/17 i z 29 września 2017 r., V CZ 58/17). W takim wypadku, w postępowaniu apelacyjnym, które ma charakter merytoryczny, powinny zostać zbadane kwestie, które nie zostały - zdaniem Sądu Okręgowego - w sposób wystarczający rozważone przez Sąd Rejonowy, a Sąd II instancji zobowiązany naprawić dostrzeżone wadliwości i należycie zastosować prawo materialne (zob. m.in. postanowienia Sądu Najwyższego: z 9 lutego 2017 r., III CZ 2/17; z 6 kwietnia 2017 r., IV CZ 139/16; z 13 kwietnia 2017 r., I UZ 5/17). Uznając, że Sąd I instancji orzekł ponad żądanie, z naruszeniem art. 321 § 1 k.p.c., dopuszczalna jest korekta takiego rozstrzygnięcia wyrokiem reformatoryjnym, wydanym w granicach zaskarżenia (art. 378 k.p.c.).

Z tych względów, na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. w zw. z art. 394¹ § 3 k.p.c. i art. 108 § 1 k.p.c., Sąd Najwyższy orzekł, jak w sentencji.

Jw.
(r.g.)
[ms]